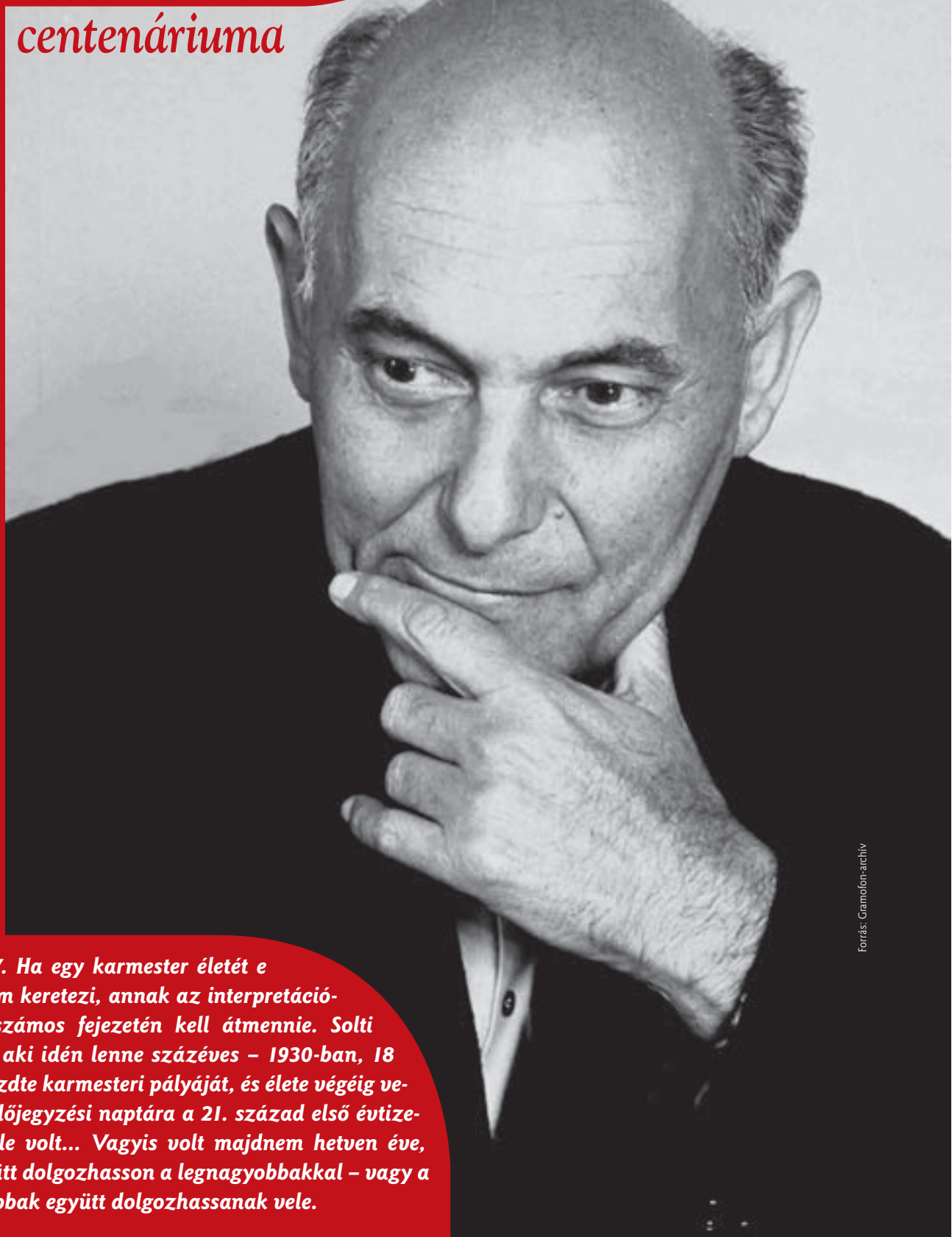

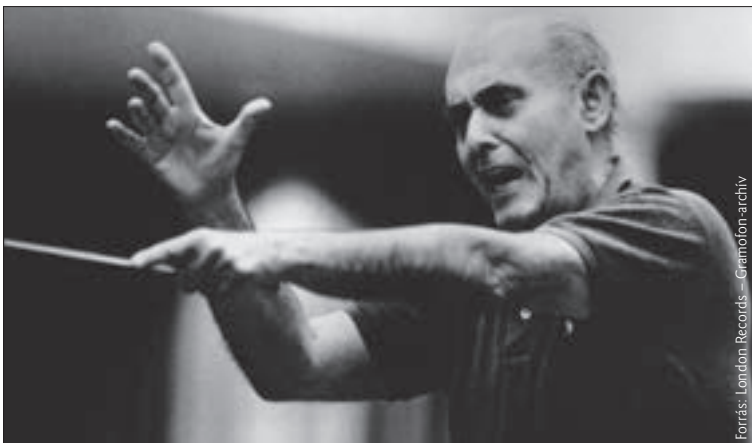
Solti György

centenáriuma

Forrás: Cramolon-archív

1912–1997. Ha egy karmester életét e két évszám keretezi, annak az interpretáció-történet számos fejezetén kell átmennie. Solti György – aki idén lenne százéves – 1930-ban, 18 évesen kezdte karmesteri pályáját, és élete végéig vezényelt, előjegyzési naptára a 21. század első évtizedére is tele volt... Vagyis volt majdnem hetven éve, hogy együtt dolgozhasson a legnagyobbakkal – vagy a legnagyobbak együtt dolgozhassanak vele.

Forrás: London Records – Gramofon-archív

Solti György egy régi hanglemezkiadói reklámfotón

Nem érdemes listát készíteni e művészekről: alig akad valaki az említésre méltók közül, akivel legalább egy koncertet ne adott volna. Csak véletlenszerűen jut eszembe két „végpont”: Kirsten Flagstad és Cecilia Bartoli. Közte mondjuk Kiri Te Kanawa, Süss Sylvia, Renée Fleming és Angela Gheorghiu, de e nevek pusztán „fejzetecímek”. Vagy mondjuk Clifford Curzon, Anda Géza, Vásáry Tamás, Vladimir Ashkenazy és Schiff András. Lehet vitatkozni, ki mindenkit fedezett fel – elsősorban operaénekeseket, dalszínház-igazgatóként, ami pályájának nagy részét kitevette –, de az biztos, hogy ma is sokan dicsekszenek azzal, hogy őket még Solti segítette pályájuk elején.

Az 1912-es születés azt jelenti, hogy már nem a „rég nagy” generáció (Toscanini, Furtwängler, Klemperer stb.) tagja, sőt talán az utánuk kialakult úrben kellett valami újat

teremtenie – Herbert von Karajan, Sergiu Celibidache vagy Leonard Bernstein nemzedéktársaként. Nem egészen véletlenül említtem épp e neveket: az öt évvel idősebb Karajan szinte élete végéig a nagy rivális; érdeklődésük, repertoárjuk is hasonló. A hat évvel fiatalabb Bernsteinnel kevesebb az érintkezési felület – talán Mahler iránti vonzalmuk a legszembeötlőbb, mégis, eltérő habitusuk és ízlésük ellenére van valami hasonlóság abban, ahogy zenekaraik megszólalnak. A Soltival egyidős Celibidache egészen más pályát jár be: sokkal kevésbé lesz sztár (igazán csak halála után), viszont – Soltihoz hasonlóan – túlél mindenkit.

A történelemmel összefüggő egyéni sors kulcskérdés Solti életében. Salzburgban, Toscanini asszisztenseként 1937-ben szerepel először, de a következő fesztivál már az Anschluss után van – Solti épp az Anschluss napján debütál az Operaházban. Az 1939-es emigrálás a karmesteri pályát szinte kettétöri – Svájcban túl sokan vannak akkoriban ahhoz, hogy egy szinte pályakezdő magyar karmester pulpitushoz juthasson. Sebaj, Solti zongoristaként nyeri az egyik leg-rangosabb versenyt (Luzern, 1942). Élete sorscsapása, hogy el kell hagynia Magyarországot, sőt 1945 után sem térhet haza. De a tragédia hozza a lehetőséget is: az első németországi állást, ahol garantáltan nem náci karmestert keresnek Münchenben a Staatsoper élére. (Tudjuk, nincs olyan, hogy mi lett volna, ha másképp történik, de képzeljük el, hogy Solti hazatér – vajon mi lett volna belőle Magyarországon? Alighanem ismét emigráns vagy olyan „lokális sztár”, mint Ferencsik János. Vagy mi lett volna, ha továbbra sem kap karmesterként lehetőséget? Alighanem világhírű zongorista válik belőle, nem biztos, hogy kisebb kaliber, mint karmesterként.)

A LEMEZKIADÁS ÚTVESZTŐI

„Az első teljes Ring-felvétel” – olvashatjuk megannyi „hiteles” helyen. Solti nevéhez fűződik a stúdióban felvett első teljes Ring, mely egyben az első sztereó Ring-felvétel. Amilyen magától értetődő a Wagner-operák lemezkiadása manapság (vagy inkább tegnap-napság?), annyira nehezen indult be az üzlet. A 78-as korszakban létezett egy több karmesteres, bő stúdió-válogatás 1927–32-ből (HMV). Az ötvenes években néhány Wagner-opera stúdiófelvétele napvilágot látott: Fricsay 1952-es Bolygó hollandija, az ugyancsak 1952-ben felvett Furtwängler-Trisztán, illetve az ő legutolsó felvétele, A walkür, 1954 őszéről. Walter Legge a teljes Ringet tervezte vele felvenni, de sajnos Furtwängler a tetralógia első napjának felvétele után meghalt, az utódként kiszemelt Karajannal pedig Legge összeveszett (ekkor lett az osztrák karmester rövid időre a Decca zenésze).

Később (döntően a hetvenes években) megjelentek a Soltiénál korábbi Ringek – pl. Furtwängler 1953-as RAI-előadása, illetve Knappertsbusch több bayreuthi előadása is, valamint más Wagner-operák (pl. Karajan Mesterdalnokója 1951-ből), de a stúdiófelvételeket még a hatvanas évek közepén is meg lehetett számol-

ni. Amikor tehát 1958–1964 között a Decca nekiállt, hogy piacra dobja a négy Wagner-dobozt, sokan anyagi csődöt, ráfizetést jósoltak. Az azóta eltelt több mint ötven év alatt Solti Ringjéből hihetetlen mennyiséget adtak el – ez tehát a lemezkiadás egyik nagy anyagi sikere lett.

A lemezkiadók butaságáról, jövőbe-nem-látásáról sokat lehetne mesélni (különösen az elmúlt évtizedek fejleményeinek fényében). Álljon itt két példa a Soltiánál idősebb karmesterektől. Otto Klemperer nagyon szerette volna lemezre venni Mahler Nyolcadikját, az Ezrek szimfóniáját. Hosszú évek gyözködése még arra se volt elég, hogy egy koncerten eljátszhassa. „Túl drága.” (Solti még Klemperer életében, 1971-ben rögzítette a maga legendás olvasatát – annyit azért hallatlanban is el tudunk képzelni, hogy Klempereré se lett volna gyengébb.) Még érthetlenebb, hogy Karl Schuricht egy olyan alapmű felvételére se tudta rábeszélni a kiadóját, mint Schubert (Kilencediknek nevezett) 7. szimfóniája (a Nagy C-dúr). Ez Schuricht Befejzetlenjének ismeretében ugyancsak rettenetes nagy melléfogás a kiadó részéről – és fájdalmas, pótolhatatlan hiány.

Solti György próbál: a csellószólista Julian Lloyd Webber

Ugyanilyen sorsszerű, hogy övé lesz az első stúdióbeli Ring-ciklus: Furtwängler élete túl rövidnek bizonyul, hogy (legalább fél évtizeddel hamarabb) megvalósítsa Walter Legge álmát. Solti pályáját a technikátörténet is segíti: az LP, majd hamarosan a sztereó hangrögzítés megjelenése azt is jelenti, hogy fel kell venni a teljes repertoárt. Soltinak – aki ötven évig marad a Decca kizárólagos művésze – továbbra is oroszlánszerep jut az operarögzítésben. Az évfordulós újrakiadásban Wagner 36, Verdi 16, Richard Strauss 15 CD-t tesz ki, de jut 15 Mozartnak is. Ezek ma is etalon-értékű előadások, még ha egyikből-másikból (vagy szinte mindegyikből) tudunk is olyat mondani, amelyik közelebb áll hozzánk, mint Solti értelmezése. Igen, az övé, mert az operákban is az szól, amit ő akar – de nem mindig, ki szóltatja meg. Karajan egyik-másik csodálatos kései operafelvételének értékéből épp az von le, hogy az énekesek hallgathatatlanok – Soltival ilyesmi nem fordulhatott elő: az énekesekhez alighanem ő értett jobban. Operakarmester volt? Egyrészt igen: talán ebben alkotta a legtöbbet, a legmaradandóbbat, ezzel nyerte a legtöbb díjat és a legtöbb állást. Operakarmesterként tett a legtöbbet a zenei életért – kevés helyen volt „csak úgy” karmester, a legtöbb operaházban művészeti vezető, zeneigazgató is volt, aki repertoárról, énekesekről, struktúráról döntött. Ha a Covent Garden ma a világ legjobb operaházai közé számít, abban Solti keze és energiája benne van és marad is még sokáig.

Ám az opera mellett ott vannak a világ leghíresebb zenekarai, melyek élén Solti hosszabb időt eltöltött. A Londoni Filharmonikusok, rövid ideig a Dallasiak, pár évig az Orchestre de Paris, de mindenekelőtt (1969-től) a Chicagói Szimfonikus Zenekar életében kitörölhetetlen nyomot hagyott. A ma divatos (amerikai) zenekari hangzáskultúra – ha nem is egyedül Solti teremtette meg, de – az ő kezei alatt formálódott olyanná, ami ma elvárás. És

ÜVÖLTŐ KOPONYA

„The screaming skull” – vagyis üvöltő koponya. Solti ezt a „becenevet” vívta ki magának zenészei körében. Egy karmesternél nem szabad azonban túlzottan messzemenő következtetéseket levonnunk abból, hogy milyen stílusban kommunikál a próbáin. A legerőszakosabb híru karmesterek is képesek akár milyen szép és „zenékeny” előadásra, lágyságra, ha épp az kell – és ha elég nagy zenészek. Másrészt a mosolygós Bruno Walter előadásai is tudnak kellően kemények és erőszakosak lenni (hadd említsek egy korai Brahms d-moll zongoraversenyt, Horowitzcal). Vagy gondoljunk a flegmának látszó Richard Strauss felvételeire, pl. a Jupiter-szimfóniára. És nem hiszem, hogy a komorbika-képű, rezzenetlen arcú Reiner Frigyesnél bocsánatosabb lett volna hibázni, mint Soltinál. A munkamódszer még az emberi nívóról sem feltétlenül tanúskodik – az „üvöltő koponya” nem volt rossz ember.

talán azért nem tartozik Solti a személyes kedvenceim közé, mert hozzám továbbra is a Berlini Filharmonikusok hangzásvilága áll a legközelebb. Ha Karajannal hasonlítottuk össze Solti repertoárját, az évfordulós újrakiadások kapcsán érdemes a hiányokra is felhívni a figyelmet. Debussyt, Ravelt hiába keresünk ma a katalógusban az ő vezényletével, és érdekes, hogy nem kapható az orosz „hard rockot” (Glinka, Borogyin, Muszorgszkij kisebb műveit, illetve Csajkovszkij 3. szimfóniáját) tartalmazó, a maga módján zseniális lemeze. Sokáig hiányzott a Sass Sylvia–Kováts Kolos által énekelt Kékszakállú, mely a műnek ha nem is a legjobb, de kihagyhatatlan előadása. A katalógusban szereplő egyetlen Haydn, a 12 „londoni” szimfónia feledhető; a korai Mozart-szimfóniák erőszakosságával szemben a késeiek jobbára unalmasak (ebben egyébként hasonlít Karajannra).

Az emigráns magyar karmestereknél megszoktuk, hogy Lisztet, Bartókot úgy vezényeljenek, mint senki más. Solti Faust-szimfóniája beteljesíti elvárásainkat, de mondjuk az álmos Les préludes-ről ugyanez nem mondható el. A Solti által vezényelt Bartók Concertót többen etalonnak tekintik – én kb. 10 jobb vagy izgalmasabb felvételt tudnék említeni. (Solti György 7 CD-ből álló Bartók-Kodály-Weiner albumáról szóló recenziónk a 32. oldalon olvasható – a szerk.). Természetesen mindez szubjektív, az egész cikk az, nem is próbál más lenni, tehát nem érdemes vitába szállni vele: Soltiért akár rajongani is lehet. Ez különösen azoknak fog sikerülni, akik Richard Strausst hallgatnak vele. Nemcsak a rózsalovagot, melyet a szerző jelenlétében tanított (és tanult) be Münchenben, hanem bármelyiket: az Arabellát, Az árnyék nélküli asszonyt vagy A naxoszi Ariadnét, az Elektrát vagy a Salomé-t.

Lehet Verdivel is kezdeni: ott a remek énekesek is segítenek. Bennem egy nagyszerű Falstaff emléke él élénken. De ha valaki Wagnertől indul, akkor se csalódhat nagyot – Tannhäuserből úgyszincs sok jó előadás, de az a bizonyos Ring is elég magas mérce még mindig. Operáinak lényege, hogy a zenekar úgy szól, mintha övé lenne a főszerep – és ez a szemlélet bizony ma sem nevezhető idejétmúltnak vagy egészségtelennek. És hát ott vannak azok a felvételek, amelyeken zongorázik – a korai szonáták (Mozart, Beethoven, Brahms) Kulenkampff-fal, a kései kétzongorás Brahms-Bartók Perahiával. A kétzongorás-ütős Bartók Szonátából is létezik egy koncertfelvétel a hatvanas évek elejéről, Anda Gézával – igazi „szívtelen” előadás, semmi lacafaca: úgy jó, ahogy van. Ezeket sem érdemes kihagyni.

A végén (ünneprontásként?) álljon itt egy kis – szubjektív – összehasonlítás. Mostanában az évfordulók korát éljük – a magyar karmesterek esetében különösen: Végh Sándornak is idén van a centenáriuma; Reiner Frigyes jövőre lesz 125, Széll György 115, s ha évfordulója nem igazán kerek, egy említést megérdemel. Az emigráns karmesterek közül

Solti döntően hozzájárult a modern amerikai zenekari hangzások kialakításához. Képünkön a 70. születésnapjára, a Chicagói Szimfonikusokkal kiadott Richard Strauss-album borítója

világhírűvé vált még a 106 éve született Doráti Antal, az 1899-es Ormándy Jenő és a kevésbé „jegyzett”, 1907-es Somogyi László, aki az „egyedül” itthon maradt Ferencsik Jánossal egyidős. A „rég” magyar karmester-generációból én őket tartom számon, és rangsorom is van: Fricsay és Reiner az élen, Végh (a karmester) utánuk, majd Doráti és Széll (őket bizonyos felvételeiken, bizonyos szerzők előadójaként kedvelem, másoknál kevésbé érdekelnek), legkevésbé Ormándy – akitől azért igazán rossz előadást nem hallottam. Somogyi Lászlóval egyetlen felvételt ismerek, az 543-as Esz-dúr Mozart-szimfóniát, ez alapján zseniális... Mint látható, Solti e rangsorban nincs az élen: Dorátiék után, Ormándy előtt áll.

Elég sok karmester lemezeit hallgatom (ha nem is „gyűjtöm”, mert nem lepkegyűjtő, hanem zenehallgató vagyok), de Solti-lemezem kevés van. Ha viszont élne, rohannék a koncertjeire. Igen, sokakkal vagyok így: annyira nem érdekel, hogy többször meghallgassam, de egyszer nem hagynám ki. Számos tegnapi-mai karmester tartozik nálam ide: Maazel, Chailly, Dutois, Bonyngé, Levine... Közülük alighanem Soltit szeretem a legjobban. Tudom, egy évfordulós méltatást inkább úgy kellene kezdeni: „minden idők legnagyobb karmestere”. Vagy legalább „legnagyobb magyar karmestere”. Vagy „legnagyobb magyar operakarmestere”. Ezzel a megszorítással talán már közelebb jutnánk az igazsághoz, de félek, kelene még egy-két kitétel, hogy ne túlozzunk pl. Fricsay rovására. Így maradjunk annyiban: egy egészen kivételesen jó karmester, aki olykor a legnagyobbakkal is összemérhető. Bár elmehetnék még a koncertjére!